

δώσαν ἢ σύγχρονος Ἑλλάς τὴν ἱστορίαν τῆς, γραμμὴν ὑπενθυμίζουσαν τὰς ἐνδόξους δέλτους ἄλλων ἐποχῶν.

Ὁ Ἥλιος εἶχε δύσει. Αἱ σάλπιγγες ἐσήμαινον τὴν παῦσιν τοῦ πυρός καὶ αἱ ἐρυθραὶ σημαῖαι τῆς ἀνακαωγῆς ἐκυμάτισαν ἐκατέρωθεν. Ἡ Λαμία εἶχε σωθεὶ ἀπὸ τὸν σίδηρον τοῦ κατακτητοῦ. Ἀπὸ ἑνα λόφον τῆς Ταρότσας κατέβαινε βραδέως μικρὸν ἀπόσπασμα στρατιωτῶν φέρον ἀναίσθητον ἐπὶ τῶν ὀπλων του τὸν ἐφεδρον ἀξιωματικὸν **Ἰωάννην Σανῆλον** κολουθῶντα εἰς τὸ αἰμά του. Πολεμῶν ὄρθιος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν διὰ τοῦ ὄπλου φονευθέντος στρατιώτου, εἶχε δεχθῆ σφαῖραν μάουζερ εἰς τὰ στήθη ἢ ὅποια τὰ διεπέρασε.

Εὖγε εἰς τὸν φιλότιμον ἀξιωματικόν!

Τιμὴ εἰς τὸ ξίφος του!

Ὁ θάνατος ἐδίτασε ν' ἀπλώσῃ τὴν σκελετωδῆ χεῖρα του ἐπὶ τῆς θαλερᾶς νεότητος τοῦ γενναίου ἀξιωματικοῦ καὶ μετὰ δὶμηνον νοσηλείαν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ζωὴν, φέρων εἰς τὰ εὐγενῆ στήθη του παράσημον ἀνεκτίμητον ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅποια λαμβάνουν οἱ ἀληθεῖς ἥρωες τοῦ καθήκοντος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ.

T...

*****

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

※ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ※

ΓΕΝΝΗΘΗ προ τεσσαρακονταετίας εἰς τὴν νῆσον τῶν ποιητῶν. Φύσις ἀνήσυχος, ἐπροικίσθη ἑνωρὶς μὲ μίαν ὑπερτέραν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου.

Αἱ οικογενειακαὶ παραδόσεις τῶ ὑπέδειξαν τὸ στάδιον τῶν γραμμάτων, ἡ ἀνάγνωσις δὲ ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας τῶν μεγάλων τῆς Ἰταλίας ποιητῶν, καὶ μάλιστα τοῦ Δάντου, τὸν ἐνεύρωσαν καὶ παρέσχον εἰς αὐτὸν πολύτιμα ποιητικὰ ἐφόδια διὰ τὴν σταδιοδρομίαν του.

Διαμένων ἐν Ζακύνθῳ, πλὴν τῶν πρωτολείων, ἄτινα βεβαίως καὶ ὁ ἴδιος ἐλησμώνησεν, ἔγραψε πολλαχού ποιήματα, ἄτινα διέκρινεν μάλλον ἢ γαλήνη τῆς ἐμπνεύσεως. Ἄν ποτε ἐπέλθῃ ἀμειλικτος ὁ πέλεκυς τῆς κριτικῆς, δὲν γνωρίζω τί θὰ σωθῆ ἐξ αὐτῶν, διότι ἐν ἔργον ποιητικὸν διὰ νὰ ἐπιπλεύσῃ μιᾶς πανωλεθρίας, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἦναι περιπαθὲς ἢ περίτεχνον· ἡ δύναμις τῆς ιδέας, ἡ τραχεῖα πολλάκις, εἶναι ἐκεῖνη ἣτις ἀσφαλίζει τὸ βιώσιμον. Ἄλλ' ὁ Μαρτζώκης κυρίως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐγκαταστάσεώς του, παρήγαγεν ὑπέρτερα ἔργα, φέροντα βαθέως τὴν σφραγίδα τῆς δημιουργίας, τῆς πρωτοτύπου διαμορφώσεως ἀδρῶν

※ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ※

τὴν τε εὐρυθμίαν καὶ τὸ ἀρχαιοπρεπὲς κάλλος, στίχων. Ὁ ποιητὴς ἐκλυ-

δωρίσθη πολὺ εἰς τὸ ἄγριον πέλαγος τῆς ζωῆς· ἔδρεψεν ὅλην τὴν πικρίαν τῆς καταδρομῆς τῆς τύχης, ἀλλ' ὡς Ἀνταῖος, πίπτων ἀνυψοῦται, λαμβάνων νέας δυνάμεις ἐκ τοῦ πεζοῦ ἀνταγωνισμοῦ· ἂν τὸ σαρκίον ὑφίσταται δοκιμασίας, τὸ πνεῦμα, ἐλεύθερον ταπεινῶν δεσμῶν, μετεωρίζεται πάντοτε ὑπεράνω τοῦ «μολυσμένου χώματος» πρὸς ἀνεύρεσιν ἐνὸς ἰδανικοῦ.

Τὸ ἰδανικὸν αὐτὸ ἴσως δὲν γνωρίζει ἀκριβῶς οὐδ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ποῖον εἶναι· ἀπλῶς τὸ φαντάζεται, καὶ τὸ φαντάζεται μεγαλοπρεπές, αἰώνιον, ἰδανικὸν προοδου, ἰδανικὸν τῆς ἀληθείας.

Ὁ *Λυατὸλ Φράνς* ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀλήθεια, ἣτις εἶναι ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης, δὲν πρέπει νὰ ᾔηται καὶ ἀντικείμενον τῆς φιλολογίας καὶ δὴ τῆς ποιήσεως, ἣτις μόνον ἀντικείμενον ἔχει τὸ καλόν.

Ἡ ποίησις τοῦ *Μαρτζώκη* εἶναι ὁ ἀντίπους τῆς γνώμης.

Ὡς ποιητής, γράφει ἀναζητῶν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ δὲν ἔχει ἄδικον· ἡ ποίησις δὲν πρέπει νὰ ἔχη καὶ ἔρμα, τοιοῦτον δέ, ἡ ἀλήθεια.

Ὡς ἄνθρωπος, αἰσθάνεται ὁ ποιητής ὅλα τὰ πάθη καὶ τὰ μίση, ἅτινα κατατρύχουν τὸν θνήσκοντα αἰῶνα. Ἀλλὰ τὰ πάθη αὐτὰ τὰ ἄγρια, τὰ μίση αὐτὰ μεθ' ὧν εἰς οὐδεμίαν προβαίνει ὁ ποιητής συνθηκολογίαν, καίτοι οὐδέποτε ὡς ἄτομον τὰ περιέθαλψεν ἐν ἑαυτῷ, ἀφθόνως ἐν τούτοις τὰ ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὴν ποίησίν του, ἥς ἀποτελοῦν τὰ νεῦρα καὶ ἐνίοτε τὸν τελικὸν σκοπὸν. Δὲν τὰ ἐκφράζει ὅμως ἀπεριστρόφως· τὰ ἐνδύει μὲ μίαν ἀκτίνα ἰδανικοῦ, ἣτις ἐπὶ μᾶλλον ἀστράπτει ἐν μέσῳ τοῦ μελανοῦ πλαισίου, μὲ τὸ ὅποιον περιζωννύει τὴν ποίησίν του ἡ ἄκαμτος πραγματικότης. Καὶ οὕτω ὁ ποιητής κατορθοῖ καὶ τὴν ἀλήθειαν νὰ περικλείη εἰς τοὺς στίχους του καὶ ἀπὸ τὸ ὄνειρον νὰ μὴ ἀποξενουῖται τῆς ἰδανικότητος. Καὶ νομίζω ὅτι, ἂν ἐπισταμένως ἐξετάσῃ τις τὰς ἐπ' ἐσχάτων διαφόρους ἐν Ἑλλάδι ἀποπειρας σχολῶν μὲ τὰς ἀτυχεῖς μιμήσεις των καὶ μὲ τὰς ἀγόνους μεταφυτεύσεις ξενικῶν ἐμπνεύσεων, ἢ τὰ μετρικὰ ἀνούσια αἰσθηματολογικὰ πεζολογήματα ἢ τοὺς οἰονεῖ λελαξευμένους στίχους τοὺς ἀποπλανωμένους εἰς ἀσάφειαν μὲ ἐν ἐκ προμελέτης ἀκατάληπτον σύμβολον, θὰ πεισθῇ ὅτι ἡ ποίησις ἡ ὅποια θ' ἀφήσῃ αἰσθητὰ ἔχνη εἶναι ἐκείνη, ἣτις ἀποτελεῖται ἐκ ποιημάτων, ἅτινα φιλοτεχνοῦμενα ἀπὸ ἔμπειρον χεῖρα συνδουάζουν τὴν ἀλήθειαν μὲ τὸ ἰδεῶδες, τὸν κλασικισμὸν μὲ τὸν ρεαλισμὸν, τὴν ἀρχαιοπρεπῆ ἐμπνευσιν μὲ τὴν νεωτεριστικὴν τέχνην. Ὁ *Μαρτζώκης* εἶναι ἐκλεκτικὸς ποιητής. Οὐτε ῥομαντικὸς εἶναι οὔτε μεταφυσικὸς, οὔτε συμβολιστής, οὔτε πανθειστής. Εἶναι μόνον σκεπτικιστής, ἔχει ἀντίληψιν πλήρη τῆς τέχνης καὶ ἀποκρούει τὰς ὑπερβολὰς πάσης σχολῆς. Βαίνει μέσση ὁδὸν· ἐγκολποῦται μόνον τὰς ἀνταυγείας αὐτῶν καμμίαν σκιάν. Δι' αὐτό, δὲν ἀσμενίζεται εἰς παιγνιώδη λογοπαικτικὰ καρυκεύματα στίχων, ἀλλ' οὔτε σμιλεῖ ψυχρὰ ἀνάγλυφα, οὔτε ἀναλύεται εἰς θρηνώδεις ἱερεμιάδας. Οἱ στίχοι του ἔχουν ζῶν, τοὺς δονεῖ ἡ πραγματικότης. Καὶ ἐν τούτοις εἶναι ποίησις σεμνή, μὲ ἄπειρον αἰσθημα ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκτεθλημένον, μὲ στροφὰς εὐστρόφους, μὲ πτή-

σεις στρώματα ὄντως αἰθέρια προσπελαζούσας, μὲ τολμηρὰς ἀλλ' οὐχὶ καὶ παραδόξους ιδέας.

Παρὰ τῷ Μαρτζώκῃ δύο τινὰ ἐπέδρασαν. Ἡ μελέτη τῆς Ἱταλικῆς ποιήσεως ἰδίᾳ δὲ τοῦ ποιητοῦ Καρδούτση, τοῦ ἀναδειξαντος τὸν νεοκλασικισμόν, καὶ ἡ παρατήρησις ἢ μετὰ τῆς θετικῆς προόδου συμβαδίζουσα. Ὁ Δάντης, ὁ Πετράρχης, ὁ Ἀριόστος, ὁ Ἀλφιέρης — ἰδίως οὗτος —, ὁ Φώσκολος, ὁ Μαντζόνης, ὁ Λεοπάρδης, ὁ Καρδούτσης, πνεύματα ἐξόχως ποιητικὰ καὶ ἐξόχως φιλελεύθερα, τὸν ἐχειραγώγησαν εἰς τὰς πρώτας σκέψεις. Ἄλλ' ἡ ἐπίδρασις των δὲν εἶναι τοιαύτη, ὥστε ὁ Μαρτζώκης νὰ ἦναι ἀπλοῦς ἀντιγραφεὺς. Δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι ἴσως ἐνιαχοῦ δὲν ἔκφραζει καὶ πολὺ πρωτοτύπους ιδέας· ἀλλὰ τὸ ἐνδύμα εἶναι πολὺ νέον, ὥστε καὶ ἐὰν ἄλλοθεν ἐνεπνεύσθη, δύναται νὰ καυχηθῆ ὅτι κἀτι ἰδικόν του παρήγαγε. Μελετῶν τοὺς Ἱταλοὺς ποιητὰς εἶδε ἕνα εὐρύτατον ὀρίζοντα· τὸ φῶς ἦτο τόσῳ μέγα, ὥστε τὸν ὠδήγησεν ἀσφαλῶς, ἐδημιούργησε δὲ καὶ ἴδιον ὁ ποιητὴς ὀρίζοντα, ἐμπνευσθεὶς ἀπὸ τὴν σπουδὴν τὴν φιλοσοφικὴν τῶν γεγονότων, τὴν βαθεῖαν παρατηρητικότητα. Εἶναι τὸ νεώτερον πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τὸν φωτίζει, εἶναι ἡ παγκόσμιος πρόοδος, ἡ ἐπιστήμη. Παρὰ τὸν ἔρωτα, τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ εἰδῶλα τὰ ἀρχαῖα, καὶ τὸν ἔρωτα τὸν ἀκόρεστον πρὸς τὴν γυναῖκα, παρὰ τὸν ἀγῶνα τῆς δυστυχίας καὶ τὸν πόνον ὃν προκαλεῖ ἡ δυσπραγία τῆς Πατρίδος, ἡ ἐπιστήμη ἢ κυρίαρχος, ἢ σημειῶσα τὸν ἐκλεκτικώτερον θρίαμβον τοῦ πνεύματος, αὐτὴ ἐφείλκυσε ἐπ' ἐσχάτων τὸν Μαρτζώκην, αὐτὴ βαθυτάτα τὸν ἐμπνέει. Καὶ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς οὗς εἶχε κουράσῃ ἢ ἀδιάκοπος δυστυχία, ἢ παρέκκλισις τῆς κοινωνίας ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ χαμαιζήλον τῶν αἰσθημάτων καὶ εἶδε ἐν φῶς, ἀντελήφθη μίαν ταχύτητα, ἐνεθουσιάσθη ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τὸ ἀνθρώπου, ὅπως ἐξερευνήσῃ μέχρι τῶν ἀδύτων τὸ ἄπειρον καὶ εἶδε στεφομένην τὴν προσπάθειαν ταύτην ὅλον ἐν ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἐβαλε κραυγὴν θριάμβου καὶ χαιρετῶν εὐφροσύνης τὸ μέλλον ἐκάλεσε τὴν Μοῦσαν νὰ ἐναγκαλισθῆ τὴν Ἐπιστήμην, ἢ μία παλαιὰ θεότης νὰ ψάλλῃ τὴν νεωτέραν θεότητα. Ὁ Ἐδίσσον, ὁ Γέννερ, ὁ Ρέντγκεν ὑμνήθησαν ὑπὸ τοῦ Μαρτζώκη φιλοσοφικώτατα, ὅπως ὑμνήθη παρ' αὐτοῦ ὁ Ὅμηρος, ὅπως θὰ ὑμνεῖτο οἰσοδῆποτε κατακτητῆς τοῦ πνευματικοῦ στερεώματος.

Ἄλλὰ θὰ εἴπωσι τινές : «Καὶ εἶναι αὐτὸ ποίησις; Ἡ ἐπιστήμη διὰ τὴν ἐπιστήμην· τὸ ἰδεῶδες διὰ τὸ ἰδεῶδες.» Ἄλλ' ἀκριβῶς διότι δὲν ἐσκέφθη τόσον περιωρισμένως ὁ Μαρτζώκης, παρήγαγεν ἔργα ἐπιβολῆς καὶ ἡγεῖται σήμερον μιᾶς σχολῆς. Ἄν ἐν τῇ μουσικῇ ὁ Βαγνερισμὸς ἀνήκει εἰς τὸ μέλλον, διὰ τὴν ποίησιν ὁ ρεαλισμὸς εἶναι ἐνεστῶς· ἡ ποίησις εἶναι μᾶλλον δεκτικὴ κκιννοτομίας, ὡς προσφορωτέρα εἰς τὴν ἀντίληψιν, εἰσεδέχθη δὲ ἤδη αὕτη διὰ τοῦ Μαρτζώκη, τὸ πρῶτον ἤδη ἐν Ἑλλάδι, τὸν χυμὸν τοῦ ρεαλισμοῦ.

Ἡ λατρεία τοῦ αὐτῆ πρὸς τὴν ἐπιστήμην, οὕσα ἀπόρροια ὑπερβολικῆς κοπώσεως ὡς ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ψεύδους ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τὸν ἀπε-

μάκρυνεν ἀπὸ μίαν ἄλλην λατρείαν· τὴν τῆς κρατοῦσης θρησκείας. Ὡς νὰ ζῆ ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἀρχαιότητος, περιέπει εἶδωλα, λατρεῖται τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ὅπως τὴν ἐλάτρευσαν ὅλοι οἱ μεγάλοι ποιηταὶ πάσης πατρίδος καὶ πάσης ἐποχῆς· ἐν αὐτῇ εὐρίσκει τὸ τέλειον καλόν, ὅπως εἰς τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην, τὴν αἰεὶ ἐξερευνώσαν, εὐρίσκει τὴν ἐπιβόλην τῆς ἀληθείας. Καὶ προσεδέθη εἰς αὐτὰ τὰ δύο ἄρματα, τὰ ὅποια δυστυχῶς ἂν μὴ διάκινεται ὅπως ἐχθρικῶς, δὲν διάκινεται ὁμως καὶ φιλικῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

Οἱ νεώτεροι ποιηταί, ζῶντες ἐν τῇ κοσμοπολιτικῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ πνεύματος, δὲν ὑπηρέτησαν τὸν Χριστιανισμόν, διότι δὲν ἐνεπνεύσθησαν ἐξ αὐτοῦ. Ἀφῆκαν εἰς τοὺς ἱερωμένους νὰ κρατοῦν τοὺς χαλινούς τῶν κοινῶν, αὐτοὶ δὲ ἢ ἐψαλλαν θανάοντα μεγαλεῖα ἢ ὄνειροπόλησαν μέλλοντας θριάμβους, ἢ ἐκαυτηρίασαν σύγχρονα ἔλκη. Δὲν εἶναι ἡ κατάλληλος στιγμή νὰ γράψῃ τις περὶ τῆς περιέργου ἀληθῶς ἐπιδράσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῆς ποιήσεως. Ἄλλ' ἡ ἐξέλιξις ἡ πνευματικὴ εἶναι τοιαύτη, ὥστε δὲν εἶναι δύσκολον νὰ προῖδῃ τις εἰς ποίαν φερόμεθα ἀνατολήν. Ταύτης προηγείται παρ' ἡμῖν ὁ Μαρτζώκης, ὁ ὅποιος ἤρξατο ὑφιστάμενος μάλιστα καὶ τοὺς πρώτους λιθοβολισμούς. Τὸ ποίημά του «Εἰς τὸν Χριστὸν» ἐν τῷ ὁποίῳ φέρει πρὸ τοῦ Ἰησοῦ εἰσὶν ἀντιπαραστάσιν τὰς κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης, ἐπέφερε τὴν μῆνιν τινῶν. Ὁ Μακράκης μάλιστα τὸν ἐκεραυνοβόλησε διὰ τοῦ Λόγου, ἂν δὲ διέκειτο οὗτος φιλιῶς πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, θὰ εἴχομεν, μετὰ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Ροῖδου, καὶ τὸν τοῦ ἀκάκου ποιητοῦ.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ πρὸς τὰ θρησκευτικὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀμβολία ἐκφαίνεται εἰς πολλὰ ποιήματά του ζωηρά, μὲ πόσῃ ἀφ' ἑτέρου εὐλάβειαν ζητεῖ ἀπὸ τὸν «κοινὸν πατέρα» νὰ τῷ δώσῃ ταχέως τὴν αἰώνιαν ἀνάπαυσιν, ἀφοῦ δὲν τῷ ἔδωσεν ἄλλο τι καλλίτερον. Ποῖος πόνος τὸν σπαράζει ἀλλὰ καὶ ποῖον θρησκευτικὸν αἶσθημα τὸν ἐμψυχώνει καὶ πῶς ἡ δυστυχία, ἡ πολυκέφαλος, δὲν τὸν ἀφίνει νὰ πῆσῃ νὰ προσκυνήσῃ τὸν πατέρα τὸσων ψυχῶν, ὃν δὲν φοβεῖται, ἀλλ' ἰκετεύει. Τοῦτο δὲν εἶναι παλινοδία· εἶναι μία διακύμανσις ὀφειλομένη μᾶλλον εἰς τὸ αἶσθημα ἢ εἰς τὴν ιδέαν. Θέλω νὰ εἶπω ὅτι ἡ ἠθικὴ ἐνυπάρχει ἐν ἀπολύτῳ σκέπει εἰς τὰ ποιήματά του. Βεβαίως δὲν θὰ ἔχη τις τὴν ἀπαίτησιν νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὰ διδακτικὰ βιβλία, ἀλλ' οἱ τοιοῦτου εἶδους ἀπηγορευμένοι καρποὶ συχνὰ εἶναι οἱ προάγγελοι κοινωνικῶν τρικυμιῶν, χαραυγαὶ ἀναγεννήσεων.

Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη μόνη δὲν τὸν ἀπερρόφησε· δὲν ἔχει μίαν χορδὴν ἡ λύρα του· ἔθιξεν ὅλας τὰς χορδὰς, καὶ ἀπὸ ὅλας σχεδὸν ἐξῆλθον κύματα ἀρμονίας· διότι ὅταν τὰς ἔθιγεν, ἤμασεν ἡ καρδία, τὸν περιέσφιγγε πάντοτε ἡ δυστυχία, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐφώτιζεν ἡ συνειδήσις τοῦ καλοῦ, ἡ ἐρρωμένη ἀντίληψις τοῦ ὑπεργήνιου κόσμου. Καὶ ἀφίνει αἴφνης τὴν ἐπιστήμην διὰ νὰ τὸν σύρῃ ἡ γυνὴ καὶ ἐγκολποῦται τὰ θέληγτρα τῆς καὶ ἡ αἰωνία γυνὴ ἧτις μὲ πολλὴν ἰκανότητα ἐπλεξε περὶ τὸ μέτωπόν του, τὸ ἡλιοκῆς καὶ βυτιδαμένον, τὰς αἰχμηροτέρας ἀκάνθας, τῶρα ἐμπνέ-

ουσα αυτόν, προετοιμάζει θέσιν διὰ τὸν στέφανον τῆς δάφνης. Ἡ γυνὴ τὸν ἐλκύει καὶ σήμερον ζωηρῶς, ὅπως καὶ ἄλλοτε, καὶ ἂν δὲν μὲ ἀπαταῖ κάποια ψυχολογικὴ παρατήρησις, ὁ ποιητὴς γράφων τὰ τελευταῖα τοῦ σονέττα, ἠγάπα. Διαφαίνεται ὁ πόθος τῆς γυναικείας ἀγάπης. Καὶ ψάλλει τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ τὴν ψάλλει θανασίμως. Δὲν δύναται τις εὐχερῶς νὰ ἐνοήσῃ ἂν ὄντως ἀγαπᾷ ἢ ἂν μισῇ. Καθηθύνεται ἐξ ἔρωτος, περισκοπῶν ἄβραν παρθένον, καὶ αἴφνης ὀρθοῦται, ὀπισθοχωρεῖ ὡς νὰ ἤγγισεν ἐπιδερμίδα ἐχίδνης. Ἐν κατανύξει προσεύχεται πρὸ τοῦ κάλλους τῆς γυναικός, κοσμῶν αὐτὸ μὲ ῥόδα· κοινὸς ποιητὴς θὰ ἤρκειτο νὰ φιλήσῃ τὴν ἐρωμένην του, ὁμιλῶν μὲ τὰς συνήθεις ταυτολογίας διὰ τοὺς παλμούς τῆς καρδίας του. Αὐτός, παραδόξος εἰς τὸ ἔρωτά του, μαίνεται ἀπὸ ἓνα λογισμόν· ὁ πειρασμὸς τῆς ὕλης δὲν τὸν θίγει· εἶναι ἀγνός καὶ εὐγενής καὶ ὅμως ζητεῖ κατι τι ὑπέρτερον τῆς σαρκός· βλέπει ἀνικανὸν τὴν γυναῖκα ν' ἀρθῇ μέχρις αὐτοῦ τὴν βλέπει συχνά συρμένην εἰς τὴν ἰλύν, προδίδουσαν, καὶ δὲν τρυφερολογεῖ, ἀλλὰ καταράται τὸν τοιοῦτον ἔρωτα. Καὶ μόνη ἡ παρθένα προκαλεῖ τὴν συμπάθειαν του καὶ ἀφιεροῖ εἰς αὐτὴν ἀληθεῖς ὕμνος. Ὁ ἴδιος εἰς τὴν «Ἀνοξιάτικη νυχτιά» εἰκονίζει τὴν τοιαύτην ἀγάπην. — Ἐνα φεῖδι σφυρίζει καὶ δέρνεται στῆ γῆ· ὁ γκιώνης ψάλλει μιὰ νύχτα ποῦ δὲν θάξῃ αὐγῆ. Καὶ εἰς τοιαύτην στιγμὴν πέρνει ζωὴ ἀπὸ τὸν γκιώνη καὶ ἀγάπη ἀπὸ τὴν ὀχιά. — Τὸ σκότος τοῦ μίσους καὶ ἡ αὐγὴ τῆς ἀγάπης. Ποῦν ὑπερισχέει; Ἀναμφιβόλως τὸ μῖσος.

✱

Ὁ κύριος χαρακτηρισμὸς τῆς ποιήσεως τοῦ Μαρτζώκη εἶναι ὁ κλασικισμὸς. Οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ τῆς Ἑλλάδος τὸν ἔχουν λάτρην ἔνθερμον. Ἐγκαταλείπει πλειστάκις τὴν σύγχρονον κοινωνίαν καὶ περιβαλλόμενος τὸν παλαιὸν τρίβωνα ῥίπτεται εἰς τοὺς ἀρχαίους βωμούς καὶ παρὰ τοὺς κίονας καὶ τὰ ἀγάλματα προσεύχεται εἰς τοὺς Ὀλυμπίους καὶ ἐξίσταται πρὸ τοῦ κάλλους καὶ ὕμνος ἀνακινεῖ τὰ χεῖλη του καὶ λαξεύει λίθους ἀναθηματικούς — ποιήματα κλασικισμοῦ. Ὑμνοῖ τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἀναδουμένην, γράφει τὸν «Νέον Ἰάσωνα». Ἄλλ' ὡσὰν νὰ κουράζηται διὰ τὸ τόσον μεγαλεῖον, ἐπαναστρέφει εἰς τὴν γῆν, ἵνα παραπονεθῇ διὰ τὰ ἄδοξα ἔτη τῆς σημερινῆς ζωῆς. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον, βλέπων κηδευομένην ἀγαλματώδη κόρην, ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ συμβολίζει δι' αὐτῆς τὴν νέκρωσιν τῆς Γλυπτικῆς, ἣν εἰκονίζει ὁ Σταυρός, ὑψούμενος ὡς κατακτητὴς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Ἄλλ' ὁ Μαρτζώκης, πιστὸν τέκνον τοῦ αἰῶνος εἶναι καὶ σοσιαλιστὴς ἀμειλικτός, ἀλλ' ἐντελῶς ἀκίνδυνος. Ἡ δυστυχία, καὶ ἀντικειμενικῶς ἀλλὰ περισσότερον ὑποκειμενικῶς, τὸν κάμνει σοσιαλιστὴν. Μὲ ὄλον τὸν κλασικισμόν, εἰς τὰ σοσιαλιστικά του ποιήματα (Αὐγῆ — Πεῖνα — Συνωμοσία — Σημαία — Στὸν Ἥλιο) νομίζει τις ὅτι ζῆ οὐχὶ ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐν τῇ Δύσει.

Ὁ Μαρτζώκης — οὐδεὶς θὰ τὸ ἀρνηθῇ — ἔγραψεν ἐμπνευσμένα ποιήματα, ἰδίως ὅταν ταῦτα πλησιάζουν περισσότερον εἰς τὸν κλασικισμόν.

Δὲν ἔχω καμμίαν διάθεσιν νὰ τὸν ἀνακηρύξω ἔθνικὸν ποιητὴν — ἀφοῦ μάλιστα οὐδέποτε ὁ ἄνθρωπος ὕμνησε τὴν ΚΕ' Μαρτίου — οὔτε νομίζω ὅτι τὰ ἔργα του δὲν φέρουν ἐνιαχοῦ ἀτελείας τινὰς εἴτε ὑπὸ ἔποψιν μορφῆς, ὡς λ. χ. ἐν τοῖς γλωσσικοῖς τύποις, δεκτικοῖς τελειοποιήσεως, εἴτε κατὰ τὴν ἔννοιαν. Ἄλλὰ ὁ Μαρτζώκης εἶναι Ἑπτανήσιος καὶ εἰς τοῦτο δέον ν' ἀποδοθῶσιν αἱ ἐλάχισται ἐλλείψεις. Καινοτομῶν, εἰσήγαγεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ποιήσει ὅλα τὰ μέτρα τῆς Ἱταλικῆς ποιήσεως, ἣν τελείως γνωρίζει, δὲν ἀπεμακρύνθη δὲ τοῦ Ζακυνθίου ιδιώματος. Αἱ Bal-lades — τὰ πρῶτα ποιήματά του τὰ σημειοῦντα κάποιαν ὑπεροχὴν — εἶναι τέλεια δείγματα τοῦ Ἱταλισμοῦ. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει νὰ ᾔηται ἄξια λόγου· δικαίως δὲ ὁ Emile Legrand ἀληθῆ ἐκφράζει θαυμασμόν, γράφων πρὸς τὸν ποιητὴν μεταξύ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς :

... J'y admire la facilité avec laquelle vous savez faire
vivre toutes les cordes de la lyre ; vous avez, à mon
humble avis, encellé dans tous les tons ; toutes les gam-
mes vous sont familières ; mais je vous dirai que, si j'avais
un choix à faire, je crois que je me désirerais pour les
strophes mélancoliques que vous avez intitulées : *La pace
dei Morti*. Il y a dans ces vers un souffle paissant ; ils
sont parents de ceux des Shakspeare, des Dante on des
Victor Hugo ! Je vous le déclare sans flatterie.» Καὶ τὰ
κατόπιν δημοσιευθέντα, ὁμοίας ὕψης ποιήματά του (ὁ Βρυκόλακας — ἡ
Ἐκδίκησις τοῦ Κώμη — ἡ Τέχνη — τὰ Χαρτιά) διακρίνονται διὰ τὴν
ἀφηγηματικὴν δύναμιν, ὅπως πολλὴν περιγραφικότητα ἔχει τὸ «Κα-
λοκαίρι» καὶ τὸ «Φθινόπωρον», ἄπειρον κλασικισμόν ἢ «Χαραυγὴ»,
βαθὺ δ' αἰσθημα ἀγάπης αἱ «Φλόγες» καὶ τὰ «Σονέττα», ἅτινα
μόνος ἐν Ἑλλάδι γνωρίζει νὰ γράφῃ ἀπταιστως. Ἄλλὰ καὶ Ἀνατο-
λικὰ ἄσματα (ὁ Σουλτάνος — ἡ Προσευχὴ) ἔγραψεν ἐπιτυχῶς, ἐνῶ εἰς
τὰς «Μεγαλοφυΐας» (Δάντης — Βύρων) εἰδείξε τὸ φῶς τῆς γνώσεως
ὑπέρλαμπρον. Ἡ ποικιλία αὕτη τῶν ἐμπνεύσεων συνοδευομένη καὶ
ἀπὸ ποικιλίαν στιχουργίας, εἰς ἣν δέον νὰ προστεθῶσιν καὶ οἱ «Βάρ-
βαροι στίχοι» οἱ ἔχοντες μέτρα καὶ στερούμενοι ῥυθμοῦ, οὗς πρῶτος ἐν
Ἑλλάδι εἰσήγαγεν ἐκ τῆς Ἱταλικῆς ποιήσεως ὁ Μαρτζώκης, ἀποδει-
κνύει πνεῦμα ὄχι κοινόν· ὁ κλασικισμός, ὄχι βαρὺς, ἀλλὰ σύμφωνος μὲ
τὸ νεωτεριστικὸν πνεῦμα, ὡς μορφὴ συγγενῆς τῷ βεαλισμῷ, εἶναι ὁ
ἀναδείξας τὸν Μαρτζώκην. Ὅταν δὲ ἡ δύναμις τῆς ἐπιστήμης καταστῆ
ἐπιβλητικωτέρα, τότε ἐπὶ μᾶλλον θ' ἀναγνωρισθῆ ἡ ἀξία τοῦ ποιητοῦ.
Οὗτος, κυρίως εἰπεῖν, ἀπλῶς κατήρξατο τοῦ ἔργου. Ἄλλοι εἶναι ἐκεῖνοι,
οἵτινες θὰ τὸ συμπληρώσουν. Ἡ ποίησις ἄλλως τε σήμερον σπεύδει. Καὶ
ἂν διασπᾶται εἰς τὸ εἶδος, πάντοτε πρὸς ἓν τείνει σημῆον. Εἰς τὴν
ἀλήθειαν ἐν τῇ τέχνῃ. Ὁ Μαρτζώκης, ἥκιστα βεκλαμοπαθής, οὐδένα
θωπεύει οὐδ' αὐτοχειροτονεῖται ἀρχηγὸς σχολῆς, οὐδὲ ζητεῖ νὰ τὴν ἐπι-
βάλλῃ διὰ μαθητῶν· αὐτὸς ᾔνοιξε ἓνα δρόμον πολὺ ἀσφαλῆ, χωρὶς ὑπερ-
βολᾶς. Συνδέει ὁ δρόμος αὐτὸς τὴν μελιχρὰν ἀμφιλύκην τοῦ ῥωμαντισμοῦ

μέ τὸ ἐπιβάλλον λυκαυγές τῆς ἐπιστήμης. Οἱ θέλοντες νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, θὰ εὕρωσι τὸν δρόμον πολὺ εὐρύν, μέ πολλὰς ἐξάρσεις φιλοσοφικάς, διότι τὸν προελαίανε μέ πολὺν πνευματικὸν ἰδρωτά, μέ πολλοὺς πόνους ὁ ποιητής.

✽

Ἐπεθύμουν πρὶν περτωσῶ τὸ σχεδιογράφημά μου νὰ ἐχαρακτήριζα διὰ μιᾶς μόνης λέξεως τὸν *Μαρτζώκην*. Καὶ εἶναι ἡ λέξις αὕτη: Ἀντάρτης.

Δὲν ἔχετε ἀνάγκην νὰ ἴδητε τὴν εἰκόνα του. Τὸ κραυγάζουσι αἱ ποιήσεις του.

Ἦπέστη καὶ ὑφίσταται στερήσεις, δι' ἃς οὔτε ἡ κυβέρνησις τῆς Ἰταλίας ἢς εἶναι ὑπήκοος, οὔτε ἡ τῆς Ἑλλάδος ἢς ἐτίμησε τὰ γράμματα, ἐπρονόησάν ποτε καὶ ἔγινεν ἀντάρτης—κατὰ τῆς πλουτοκρατίας.

Εἶδε τὰς προόδους τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἔγινεν ἀντάρτης—ἀμφιβάλλων καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ ἀκόμη.

Τὸν ἐβασάνισεν ἡ γυνὴ καὶ ἔγινεν ἀντάρτης — κατὰ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ κάλλους.

Ἀντάρτης τοῦ Οὐρανοῦ, ἀντάρτης τῆς Γῆς. Ἀντάρτης καὶ ὅταν ἀκόμη θρηνεῖ φίλους νεκροὺς, ἀντάρτης ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, ἀντάρτης τέλος κατὰ τῶν κοινωνικῶν ἀπαιτήσεων καὶ ἐθιμοτυπιῶν, περιπλανώμενος νυχθημερόν ἀνὰ τὰς Ἀθηναϊκὰς παρόδους, ἀτημέλητος, εἰς οὐδένα προσέχων, ἀφιερωμένος ὅλως εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Ἄλλ' ἂν τρέψη ἄσβεστον μῖσος ἀπὸ χαρακτῆρος πρὸς ὃ, τι ψευδές, καὶ παράχρηστον καὶ ἀφύσικον, αἱ ποιήσεις του ὅμως, ἂν καὶ φαίνονται ὅτι ἐνεπνεύσθησαν ἀγρίως, δὲν ἐμπνέουσι τρόμον· ἐπικρατεῖ ἐν αὐταῖς μία ἀρρενωπή, οὕτως εἰπεῖν, γαλήνη, μία προσπάθεια νὰ ἀπλοποιῇ τὰς φιλοσοφικὰς ἰδέας καὶ νὰ τὰς ἀποκρύπτῃ ἐλύων διὰ τῆς ἀρμονίας εἰς τὰ βαθέα νοήματα. Ὁ ἐκφυλισμὸς εἶναι τί ἄγνωστον εἰς αὐτόν, οὔτε ὑπῆρξε ποτὲ μισάνθρωπος. Ὅπως ὁ Καμόνης παλαίων ἐν τῇ θαλάσῃ ἐκράτει ὑψωμένην τὴν χεῖρα κρατῶν τὸ ποίημά του, οὕτω καὶ ὁ *Μαρτζώκης* κινδυνεύων νὰ καταποντισθῇ εἰς τὴν κοινωνικὴν τρικυμίαν, κρατεῖ πάντοτε ὑψηλὰ ἐν ἰδανικόν.

Τοῦ ποιητοῦ, δὲν διαφέρει ὁ ἄνθρωπος. Αἱ ἀτίθασσοι ἰδέαι, ἡ ἀμεριμνησία, τὸν διακρίνουσι καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ. Ὅσῳ ὡς ποιητῆς εἶναι γνωστὸς — γράφων εἰς πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια — τόσῳ ὡς ἄνθρωπος εἶναι ἄγνωστος. Τέλειος τύπος ἰδιορρυθμοῦ ἀνδρός. Ἀεικίνητος, θερμόαιμος, νευρικός καὶ, διὰ τοῦτο, μέ τεραστίαν θέλησιν. Κατὰ βάθος ἀγαθότατος χαρακτήρ, συνεσταλμένος· δειλία, ἣτις προσέρχεται οὐχὶ ἀπὸ φόβου, ἀλλ' ἀπὸ ἀηδίας. — Καθολικός τὸ θρησκευμα, παρ' ὀλίγον νὰ ἦτο σήμερον. . . καρδιναλίου! Ἦτο νεώτατος, ὅταν τῷ ἐπροτάθη νὰ γίνῃ ἱερεὺς εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ θρησκεία, ἣν κατεφόνησε, κἄτι τι τῷ εἶδεν, ἐνῶ ἡ πολιτεία τὸν ἀφίνει σήμερον νὰ τρέχῃ ἄνευ ἐργασίας ἐδῶ κ' ἐκεῖ, μόνην ἔχων χαρὰν νὰ ψιθυρίζῃ περιπατῶν καμμίαν στροφὴν Ἰταλικῷ μελοδράματος. . . .

Ἄλλ' ἡ ἰδιορρυθμία του κυρίως ἐκρήγνυται ὅταν ἀπαγγέλλει κανέν ποίημά του, εἰς φίλον τινα. Τὸ σῶμα του ὅλον ἠλεκτρίζεται· εἰ ὀρθολ-

μοί σπιθιβολούν, εκφράζοντας πλειότερον ακόμη και τῆς μουσικοτάτης ἀπαγγελίας, τῆς Ἑπτανησιακῆς. Ἡρεμος ἐν ἀρχῇ, τρικυμιώδης εἶτα, καταλήγει εἰς ἐκάστην στροφὴν εἰς ἓνα παραπονετικόν, κλαυθμηρόν, οἰκτίρμονα τόνον, ἐνῶ ἡ μία χεὶρ αἰωνίως ἀνεβοκατεβάζει τὸν μαλακὸν πῆλον, ὅστις σπανίως ἐγκαταλείπει τὴν κεφαλὴν του. Καὶ ἀπαγγέλλων ρίπτει ἐπὶ τοῦ ἀκροατοῦ βλέμμα σατανικώτατον, τὸ ὁποῖον εἰς μίαν ἐκφρασιν μίσους, ἢ πρωτοτύπου ιδέας, ἀστράπτει ἐν θριάμβῳ. Ἄρκει ἄλλως τε ν' ἀγνώσῃ τις τοὺς « Ἀγῶνας » του, ποίημα ἰσχυρὰς ἐμπνεύσεως, ἵνα ἔχῃ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ποιητοῦ. — Ὅπως ἰδιορρυθμῶς ἀπαγγέλλει, ἐπίσης ἰδιορρυθμῶς γράφει τὰ ποιήματά του· οὐδέποτε ἐπὶ γραφείου. Πάντοτε τὰ σχεδιάζει καθ' ὁδόν, τὰ πρῶτα δ' εἰς πεζὸν σχέδια καταστρώνει εἰς κम्मίαν γωνίαν ἀποκέντρου καφενεῖου, εἰς ἓν προστυχὸν τεμάχιον χάρτου, πρὸ ἐνὸς κυπέλλου καφέ.

Οἱ κρόταφοὶ του τώρα μόλις λευκαίνονται, ἀλλὰ τὸ σῶμα ἐξητλήθη σχεδόν. Μεριζεῖ μεταξὺ τῶν στίχων καὶ τῶν μικρῶν του τέκνων παρ' οἷς ἐπέχει καὶ θέσιν μητρός, πᾶσαν τὴν στοργὴν, ἀν δὲ αἱ κοινωνικαὶ περιπέτειαι τὸν θέλουν ὄμμα, ἢ ποιητικὴ ἐγκαρτέρησις χαρίζει σήμερον εἰς τὸ πνεῦμά του ἀφθονωτάτας ἐμπνεύσεις, ἱκανὰς νὰ ἐκμηδενίσωσι τὰς ἐπιβουλὰς τῆς Μοίρας.

Δ. Ι. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἄσε με, κόρη ὀλοξάνθη,
 Ἐπὶ σκότος ποῦ με ζώνει,
 Ἄσε νὰ ζῶ μονάχος μου
 Ἐπὶ τὴν ἄφωνη ἐρημιᾷ.
 Φθάνουν σ' ἐμὲ τὰ βάσανα,
 Φθάνουν σ' ἐμένα οἱ πόνοι,
 Ἄλλη δὲ θέλω γύρω μου
 Νὰ βλέπω συντροφιά.

✽

Κύττα τὸ γκιώνη, κόρη μου,
 Σὰν λίγο φῶς προβαίνει,
 Πῶς ρυάζεται καὶ κρύβεται
 Ἐπὶ τὰ ὀλόπικνα κλαδιά,
 Κ' ἐγὼ γυρτὸς ἔς τὸν ὄμῳ σου
 Μὲ τὴ φωνὴ σθυμμένη,
 Ὡσὰν ἰδῶ τὰ μάτια σου
 Οὐρλιάζω τρομερά.

✽

Ἰσαε νομίζεις, κόρη μου,
 Πῶς σ' ἔγω λησμονήσει
 Γιατί πλεῖα τώρα ὁ δύστυχος
 Δὲ φαίνομαι σ' ἐσεῖ.
 Κ' ἴσως κ' ἐσὺ ἔς τὸ πείσμα σου
 Θᾶχης κ' ἐμὲ μισήσει,
 Μὰ ἐγὼ τὰ μαῦρα μάτια σου
 Δὲ λησμονῶ ποτέ.

Ὅταν ἐμένα σκέφτεσαι
 Θὰ βλέπης ἐμπροστά σου
 Σὰν ἓνα μαῦρο φάντασμα
 Νὰ φεύγῃ βιαστικά,
 Κ' ἐγὼ σὰν συλλογίζομαι
 Τὰ μάτια τὰ γλυκά σου,
 Μιὰ φλόγα ἀνάφτει μέσα μου
 Καὶ καίει τὰ σωθικά.